

รูปแบบและกระบวนการพ็อนในงานบุญบวชควายหลวง* FORMS AND DANCING PROCESS IN THE KWAI LUANG MERIT-MAKING CEREMONY

หนึ่งฤทัย วงษาหาราช¹, สุขสันติ แวงวรรณ², จินตนา สายทองคำ³
Nuengruethai Uongsaharat¹, Suksanti Wangwan², Jintana Saitongkum³
สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์^{1,2,3}
Bunditpatanasilpa Institute^{1,2,3}
Email : nuengruethaiuo@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาที่รูปแบบและองค์ประกอบในงานบุญบวชควายหลวงและเพื่อวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการพ็อนในงานบุญบวชควายหลวงบ้านแมคอำเภอเชียงขวัญจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ กลุ่มผู้ปฏิบัติหน้าที่ในพิธีกรรมบวชควายหลวง ผู้ที่เป็นปราชญ์ท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญด้านพ็อนอีสาน ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีอีสาน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า งานบุญบวชควายหลวงเป็นงานประเพณีที่สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณและนิยมจัดขึ้นในช่วงบุญเดือนหกของทุกปีซึ่งเกิดจากชาวบ้านมีความเชื่อว่าการจัดงานถวายแก่เจ้าพ่อโฮงแดงจะทำให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุขในการทำพ็อนนั้นก็มีผู้ประกอบพิธีพ็อนถวาย จำนวน 2 คน ศัพท์ชาวบ้านเรียกว่า “ควายหลวงใหญ่” มีหน้าที่หลักในงานและควายหลวงน้อยเป็นเตรียมพร้อมสำหรับการเป็นควายหลวงใหญ่ในอนาคตกรณีเมื่อควายหลวงใหญ่ไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้หรือว่าเสียชีวิตจะเป็นควายหลวงน้อยขึ้นมาแทนและรูปแบบกระบวนการพ็อนพบว่ากระบวนการพ็อนของควายหลวงมีลักษณะเลียนแบบอากัปกริยาของสัตว์ (ควาย) ซึ่งเรียกว่า “ท่าหากินหญ้า” โดยควายหลวงใหญ่มีท่าเฉพาะที่แตกต่างจากควายหลวงน้อยทั้งหมด 8 ท่า เนื่องจากควายหลวงใหญ่เป็นผู้พ็อนหลักของงานบุญบวชควายหลวงจึงทำให้มีท่าพ็อนและขั้นตอน ในการประกอบพิธีมากกว่าควายหลวงน้อยและเป็นการถ่ายทอดกระบวนการพ็อนมาจากบรรพบุรุษตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบันผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์ข้อมูลและเก็บรวบรวมข้อมูลสำคัญเป็นลายลักษณ์อักษรให้เกิดข้อมูลเชิงประจักษ์และเพื่อประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจได้ศึกษาต่อไป

คำสำคัญ : บุญบวชควาย; ควายหลวง; เจ้าพ่อโฮงแดง; กระบวนการพ็อน

ABSTRACT

This research was to study the origin, pattern and composition of the Kwai Luang merit-making ceremony and to analyze the dance procession in this ceremony at Ban Mad, Chiang Khwan District Roi Et Province. It is qualitative research. The samples used in the research were: A group of those performing duties in the buffalo ordination ceremony a local sage Isaan dance specialist Isaan music expert The research tools were observational and interview forms. Data were analyzed by descriptive analysis.

The results showed that the Kwai Luang merit-making ceremony is a tradition that has been handed down since ancient times and is popularly held during the sixth lunar month of every year. The event is caused by the villagers believing that organizing an offering to Chao Pho Hong Daeng will make them live peacefully and happily. In addition to the ceremony, two people are performing the dance and in local terminology, it is called "Kwai Luang Yai" is the main function of the event, and "Kwai Luang Noi" is a preparation for being the Kwai Luang Yai in the future. In case of the Kwai Luang Yai is incapable of performing duties or dies, there will be the Kwai Luang Noi instead. At the same time, the style of the dancing process was found that the procedure of the Kwai Luang mimics the posture of animals (buffalo), which is called the "Ta Ha Gin Ya", describes the way of life, by the Kwai Luang Yai has a specific posture that differs from the Kwai Luang Noi, eight poses in total because it is the main dancer of the merit-making ceremony so there were more postures and steps than the Kwai Luang Noi. It is also the transmission of the process of dancing from the ancestors from the past to the present. Therefore, the researcher has analyzed the data and collected important information in writing to create empirical data for the benefit of interested parties to study further.

Keywords : Kwai Luang merit-making ceremony; Kwai Luang; Chao Pho Hong Daeng; Dancing procession

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ปัจจุบันในทุกภูมิภาคของประเทศไทยได้มีเรื่องของความเชื่อประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน โดยความเชื่อที่ถือได้ว่าเป็นพื้นฐานของมนุษย์ทุกสังคมให้อยู่ร่วมกันได้ ซึ่งความเชื่อนั้นได้แสดงออกมาในรูปแบบขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมและพิธีกรรม ดังนั้นประเพณีส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นจึงมีที่มาจากวิถีในการดำรงชีวิตและพัฒนามาเป็นองค์ความรู้และความเชื่อที่สลับซับซ้อน โดยมีจุดประสงค์อยู่ 2 อย่าง คือ 1. เพื่อให้สมาชิกได้รับสิ่งที่เป็นมงคลมีความสุขกายสบายใจ 2. เพื่อให้เกิดความสอดคล้องในวิถีชีวิต เช่น การสร้างความอุดมสมบูรณ์แก่พืชผลในไร่นาของสมาชิกในสังคม

เป็นต้น (สายทิพย์ นุกูลกิจ, 2533) ดังปรากฏในกลุ่มชาวอีสานที่ได้ยึดถือปฏิบัติในการดำรงชีวิตตามฮีตสิบสองอย่างเคร่งครัดมาแต่โบราณกาล เพราะถือว่าเป็นประเพณีอันดีงาม อีกทั้งยังช่วยส่งเสริมให้สมาชิกในสังคมมีสวัสดิภาพในการดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุข (อำคา แสงงาม, 2537) ความเชื่อของมนุษย์และพฤติกรรมที่มนุษย์ปฏิบัติต่อความเชื่อทางศาสนา และความศรัทธาของตนเองในแต่ละศาสนา จึงได้เกิดเป็นพิธีกรรมซึ่งพิธีกรรมและประเพณีมีบทบาทสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งประเพณีที่สำคัญต่อชาวอีสานอีกหนึ่งงานคืองานบุญเดือนหกในประเพณีบุญเดือนหกจะมีการจัดงานบุญบั้งไฟเกิดขึ้นของทุก ๆ ปี ซึ่งประเพณีบุญบั้งไฟนี้เป็นประเพณีที่เกิดจากความเชื่อของชาวบ้านเรื่องพญาแถน พระองค์เป็นปรากฏการณ์อยู่เหนือกฎเกณฑ์ธรรมชาติ เป็นผู้อยู่เหนือกาลเวลา ผู้มีอำนาจสูงสุด ซึ่งการกำหนดกฎเกณฑ์และพฤติกรรมในสังคมชาวอีสานที่สร้างความสามัคคีให้แก่คนในสังคม เดือนหกชาวอีสานก็จะประกอบพิธีประเพณีบุญบั้งไฟ เพื่อขอฝนและความอุดมสมบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร (บัญชา อุตสาหกรรมย์, 2553) นอกเหนือจากประเพณีบุญบั้งไฟที่มีความหมายถึงการบูชาพญาแถนเพื่อขอฝนนั้น ยังมีพิธีกรรมอีกอย่างหนึ่งที่เรียกว่าพิธีกรรมบวชควายหลงที่มีความหมายใกล้เคียงกันกับงานประเพณีบุญบั้งไฟโดยงานพิธีกรรมบวชควายหลงนี้เป็นพิธีกรรมที่แสดงออกถึงความอุดมสมบูรณ์ให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลหรือสร้างความสุขให้กับคนในชุมชนเพื่อช่วยให้เกิดความมั่นใจว่าจะไม่เกิดสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่คาดคิด เช่น ฝนแล้ง น้ำท่วม คนเจ็บ ป่วย เป็นต้น (สุริยา สมุทคุปต์ และคณะ, 2533)

ควายหลง หมายถึง ควายของเจ้าพ่อโฮงแดง(ปู่เจ้าโฮงแดง) ผู้ที่เคยเป็นผู้สร้างเมืองขึ้นเป็นบ้านแมต จังหวัดร้อยเอ็ด ที่ชาวบ้านให้ความเลื่อมใสและศรัทธา (สมชาย นิลอาธิ และคณะ, 2559) ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าการทำพิธีกรรมบวชควายหลงนั้น จะทำให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลโดยจะมีผู้ที่ทำพิธีสื่อสารกับเจ้าพ่อโฮงแดงที่เรียกว่า “ควายหลง” ผู้ที่ได้รับบทบาทเป็นควายหลงคือชาวบ้านที่เป็นผู้ชายซึ่งได้รับการคัดเลือกให้มาทำพิธีโดยมีคุณสมบัติได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นในครอบครัว จะมีการแต่งกายที่เลียนแบบลักษณะของควายไทยในส่วนศีรษะมีการสวมหมวกที่เหมือนเขาควายจำนวน 4 เขา ในส่วนของใบหน้าและร่างกายมีการนำสีผสมอาหารทำให้เกิดเป็นสีดำในส่วนของรอบดวงตาทาด้วยลิปสติกสีแดงสดและสวมกางเกงพร้อมกับม้วนขากางเกงขึ้นให้สั้นและเปลือยกายท่อนบน พิธีกรรมบวชควายหลงปกตินี้จะจัดควบคู่กับงานประเพณีบุญบั้งไฟอีสานโดยทั้งในหมู่บ้านแถบชานเมืองและชนบทห่างไกลมักจะให้ความสนใจกับพิธีกรรมนี้เพราะเป็นพิธีกรรมที่มีที่เดียวคือ จังหวัดร้อยเอ็ด พิธีกรรมนี้จัดขึ้นเป็นเวลา 3 วัน ประกอบไปด้วย วันออกซังหาปัจจัย วันรวมพิธีกรรม และวันจุดบั้งไฟ ส่วนวันรวมชาวบ้าน จัดพิธีบวชควายหลง จัดทำพิธีบวชในตอนเช้า คณะควายหลงประกอบด้วย อุปัชฌาย์เป็นผู้ทำหน้าที่ในการบวชให้ควายหลง, หัวหน้าควายหลงทำหน้าที่ดูแลควายหลงขณะประกอบพิธี, ตุลาการบ้านมีหน้าที่ในการจัดทำขันธ 5 ผู้ถือเครื่องศาสตราวุธผู้ทำหน้าที่ถืออุปรณ์, กลุ่มนักดนตรีมีหน้าที่บรรเลงดนตรี, แม่นางหว่า มีหน้าที่แต่งกายให้ควายหลงและผู้แบกเสลี่ยงเจ้าพ่อโฮงแดง โดยทั้งหมดที่กล่าวมาข้างต้นนี้จะนั่งล้อมวงและทำพิธีบวชโดยการขานนาค จากนั้นคณะควายหลงได้บรรเลงดนตรี พร้อมกับรำรำเข้ากับจังหวะกลองรำมะนาอีสาน มีการฟ้อนร่วมกันอย่างสนุกสนาน ประกอบกับดนตรีพื้นบ้านบรรเลงพร้อมกับตั้งขบวนแห่รอบศาลเจ้าพ่อโฮงแดง 3 รอบ และลักษณะของควายหลงจะมีความคึกคะนอง มีความแข็งแรง

กระโดดโลดเต้น ซึ่งเกิดเป็นนาฏกรรมในพิธีกรรมที่มีลักษณะการเคลื่อนไหวร่างกายในรูปแบบ ท่าเลียนแบบของสัตว์ (ควายไทย) เช่น ท่ากินหญ้ามีลักษณะเหมือนตอนที่ควายกำลังกินหญ้า เป็นต้น

โครงสร้างทางวัฒนธรรม เป็นการศึกษาระบบความคิดของคนแต่ละ กลุ่มชาติพันธุ์ ที่มองสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างและได้นำแนวคิดดังกล่าวมาเป็นแนวทางในการทำความเข้าใจระบบความคิดของชาวบ้าน เข้าใจสิ่งแวดล้อมของพวกเขา ศึกษาความรู้และรวบรวมข้อมูล ในเชิงประจักษ์ ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและระบบนิเวศ ศึกษาวัฒนธรรมของชุมชน โดยยืนอยู่บนพื้นฐานแนวความคิดที่ว่า “หากจะเข้าใจระบบความคิดของชาวบ้าน ก็ต้องเข้าใจวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของเขา” (สมจิตร พงษ์บุตร ,2531) จากหลักการของโครงสร้างวัฒนธรรมจึงมีบทบาทสำคัญสำหรับการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ในเรื่องรูปแบบและกระบวนการในงานบุญบวชควายหลวง ซึ่งการเกิดงานบุญบวชควายหลวง ได้เกิดจากความเชื่อของมนุษย์ที่มีความรู้สึกนึกคิดและตีความตามสิ่งที่มองเห็นในขณะนั้นนำไปสู่การเรียนรู้และการสร้างความเข้าใจใน ระบบของวัฒนธรรมและกระบวนการพิธีกรรมของคนท้องถิ่น รวมไปถึงการศึกษาแนวคิดในด้านการเคลื่อนไหวสรีระตามธรรมชาติที่มีบทบาทในด้านของการเคลื่อนไหวร่างกายที่ปรากฏในพิธีกรรมบวชควาย ในปัจจุบันยังไม่มีผู้ที่ศึกษาลักษณะกระบวนการที่ปรากฏในงานบุญบวชควายหลวงและไม่มีการจัดบันทึกออกมาเป็นลายลักษณ์อักษรทำให้ข้อมูลในช่วงเวลาที่ผ่านมานานอาจจะปรากฏบางส่วนและยากต่อการศึกษา หากไม่มีการรวบรวมไว้ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการกล่าวข้างต้นผู้วิจัยมีการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์พบว่า พิธีกรรมบวชควายหลวงมีข้อจำกัดในเรื่องของการสืบทอดตามสายเลือด ซึ่งยากต่อการเก็บรวบรวมข้อมูลเนื่องจากหากผู้ที่ถ่ายทอดได้เสียชีวิตลงขณะที่ผู้สืบทอดต่อมีอายุที่น้อยอาจทำให้องค์ความรู้สูญหายไปตามเวลา ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญในการศึกษารวบรวมองค์ความรู้ในเรื่องรูปแบบองค์ประกอบกระบวนการที่เกิดขึ้นในงานบุญบวชควายหลวง เพื่อให้ผู้ที่ต้องการศึกษาสนใจและค้นคว้าหาความรู้ในพิธีกรรมบวชควายหลวงได้ต่อยอดความรู้และเป็นประโยชน์แก่วงวิชาการต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาที่มา รูปแบบและองค์ประกอบงานบุญบวชควายหลวง บ้านแมต อำเภอเชียงขวัญ จังหวัดร้อยเอ็ด

2.2 เพื่อวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการในในงานบุญบวชควายหลวง บ้านแมต อำเภอเชียงขวัญ จังหวัดร้อยเอ็ด

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

3.1 ได้องค์ความรู้ที่มา รูปแบบและองค์ประกอบงานบุญบวชควายหลวงเพื่อเผยแพร่และอนุรักษ์สืบสานประเพณีพิธีกรรมบวชควายหลวง ของบ้านแมต อำเภอเชียงขวัญ จังหวัดร้อยเอ็ด ยังคงสืบทอดเป็นมรดกอีสานต่อไป

3.2 ได้องค์ความรู้การวิเคราะห์รูปแบบกระบวนการและขั้นตอนการพ้องในงานบุญบวชควายหลวงอันจะเป็นประโยชน์ในการสืบทอดทางกระบวนการพ้องในประเพณีการบวชควายหลวง ซึ่งเป็นอัตลักษณ์สำคัญของจังหวัดร้อยเอ็ด

4. วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสังเกตและการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

4.1 การเก็บรวบรวมและการจัดกระทำข้อมูล ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลได้ดำเนินการสองส่วน คือ การศึกษาข้อมูลเอกสาร การศึกษาข้อมูลภาคสนาม 1) ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร เป็นการศึกษา ค้นคว้าเอกสาร ทั้งที่เป็นหลักฐานในชั้นปฐมภูมิ (Primary source) และทุติยภูมิ (Secondary source) ที่มีการตีพิมพ์ ได้แก่ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สื่อสิ่งพิมพ์และบทความที่เกี่ยวข้องจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และศึกษาจากแหล่งศึกษาค้นคว้าความรู้ต่างๆ 2) การสัมภาษณ์ เป็นการเก็บข้อมูลวิจัยด้วยการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับประเด็น ซึ่งผู้วิจัยศึกษาข้อมูลภาคสนาม โดยการลงภาคสนามในบ้านแมต อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดร้อยเอ็ดที่ยังคงมีการสืบทอดพิธีกรรมบวชควายหลวง เพื่อทำการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องพร้อมทั้งศึกษารูปแบบและองค์ประกอบของพิธีกรรมที่ยังคงสืบทอดในปัจจุบัน

4.2 กลุ่มเป้าหมายและการเลือกกลุ่มเป้าหมาย การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษารูปแบบและกระบวนการพ้องในงานบุญบวชควายหลวงการศึกษาในครั้งนี้ ได้เลือกใช้วิธีการสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมบวชควายหลวงโดยแบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้ปฏิบัติหน้าที่ในพิธีกรรมบวชควายหลวง ผู้ที่เป็นปราชญ์ท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญด้านพ้องอีสาน ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีอีสาน ในการคัดเลือกบุคคลทั้ง 4 กลุ่มแต่ละบุคคลต้องมีความเชี่ยวชาญ มีผลงานในด้านต่างๆ ตามที่กำหนด เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการให้ข้อมูล

4.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เนื่องจากงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์ข้อมูล รวมถึงการตีความข้อมูล จากกรอบของวัตถุประสงค์ที่มุ่งศึกษาในสองประเด็นหลัก คือ 1) รูปแบบและองค์ประกอบงานบุญบวชควายหลวง และ 2) กระบวนการพ้องในงานบุญบวชควายหลวง โดยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลของงานวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย แบบสังเกตแบบสัมภาษณ์ โดยมีขั้นตอนหลัก 2 ขั้นตอน คือ แบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ ได้สร้างขึ้นจากกรอบคำถามงานวิจัยและกรอบวัตถุประสงค์โดยการกำหนดประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “รูปแบบและกระบวนการพ้องในงานบุญบวชควายหลวง” โดยเรียงลำดับเนื้อหา และประเด็นที่เชื่อมโยงกัน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการจัดกระทำข้อมูล โดยแบบสังเกต ใช้หนึ่งวิธีการ คือ 1) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) คือ การดูรูปภาพต่าง ๆ ของพิธีกรรมบวชควายหลวง และ แบบสัมภาษณ์ ได้ออกแบบเป็นแบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interview) เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งสนทนาแบบเปิดกว้าง ที่สามารถทำให้พบประเด็นที่เกิดขึ้นใหม่ระหว่างการสนทนา ประวัติความเป็นมาและขั้นตอนการดำเนินพิธีกรรมบวชควายหลวง ประเด็นเดียวกับ ทักษะคติ ค่านิยม มุมมอง รวมถึงประสบการณ์และความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมบวชควาย ซึ่งผู้วิจัยจึงได้นำไปสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง 4 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มผู้

ปฏิบัติหน้าที่ในพิธีกรรมบวชควายหลวง ผู้ที่เป็นปราชญ์ท้องถิ่น ผู้เชี่ยวชาญด้านฟ้อนอีสาน ผู้เชี่ยวชาญด้านดนตรีอีสาน

4.4 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร (Documentary Research) การเก็บข้อมูลสนาม (Field work) โดยได้วิเคราะห์ข้อมูลให้เป็นไปตามกรอบวัตถุประสงค์หลักที่ได้ตั้งไว้สองประเด็น คือ รูปแบบและองค์ประกอบงานบุญบวชควายหลวง กระบวนฟ้อนในงานบุญบวชควายหลวง ตามลำดับดังนี้ 1. การวิเคราะห์รูปแบบและองค์ประกอบจากข้อมูลการทบทวนวรรณกรรม และการสัมภาษณ์ 2. การวิเคราะห์กระบวนฟ้อนที่สะท้อนให้เห็นการใช้สรีระร่างกาย กระทำโดยการศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary source) ที่เป็น ภาพถ่าย วีดีโอ ของพิธีกรรมบวชควายหลวง รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์บุคคล

4.5 การนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงคุณภาพ ประมวลผลให้ตรงตาม จุดมุ่งหมายที่วางไว้ และข้อมูลจะนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

5. ผลการวิจัย

5.1 การวิจัยเรื่อง รูปแบบและกระบวนฟ้อนในงานบุญบวชควายหลวง ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดทฤษฎีของโครงสร้างทางวัฒนธรรม เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ในด้านรูปแบบและองค์ประกอบที่เกิดขึ้นในงานบุญบวชควายหลวง และใช้แนวคิดทฤษฎีการเคลื่อนไหวสรีระตามธรรมชาติ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบกระบวนฟ้อนในงานบุญบวชควายหลวง บ้านแมด อำเภอเชียงขวัญ จังหวัดร้อยเอ็ด โดยผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนอตามวัตถุประสงค์การวิจัยแบ่งเนื้อหาเป็น 3 หัวข้อใหญ่ ดังนี้

5.1.1 ประวัติความเป็นมาของบุญบวชควายหลวง ในครั้งเมื่อปีพุทธศักราช 2369 เจ้าอนุวงศ์พระมหาราชกรีธาออกมายึดอำนาจเวียงจันทน์ ได้ทำการกอบกู้เอกราชด้วยการกวาดต้อนผู้คนในภาคอีสานกลับคืนมายังเมืองเวียงจันทน์ ส่งผลให้เกิดสงครามระหว่างสยามกับอาณาจักรล้านช้าง จากนั้นแม่ทัพสยาม ยกทัพมาสมทบจนสามารถล้อมเวียงจันทน์ไว้ได้ แม่ทัพสยามจึงออกประกาศหาบุคคลที่มีฝีมือจากเมืองอื่น ๆ เข้าร่วมรบ ซึ่งเจ้าพ่อโฮงแดงเป็นหนึ่งในนักรบมากฝีมือนั้นคือ “หลวงแก้ว” หรือ “เจ้าพ่อแก้วเจ้าโฮงแดง” และหลวงแก้วได้มีการรวบรวมพลและยกกองทัพทหารประมาณ 1,500 คน ออกเดินทางไปนครหลวงเวียงจันทน์ข้ามแม่น้ำโขงเพื่อบุกเข้าโจมตีเมืองเวียงจันทน์และในที่สุดเมืองเวียงจันทน์จึงแตกพ่ายต่อทัพสยาม เมื่อครั้งสงครามเสร็จสิ้นลง พระยาขัติยะวงษา (ท้าวสีลัง) เจ้าเมืองร้อยเอ็ดจึงขอพระบรมราชานุญาตแต่งตั้งไพร่พลปูนบำเหน็จความดีความชอบ แก่ผู้เข้าร่วมในสงครามต่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หลวงแก้วเป็นเจ้าเมืองปกครอง คือ “เมืองคำแมด” การตั้งชื่อของเมืองคำแมดเป็นชื่อที่ได้ตั้งตามชื่อต้นไม้บริเวณนั้น และมีการเกณฑ์ผู้คนมาขุดดินถมให้สูงขึ้นเรียกว่า “โนนสูง” จากนั้นจึงได้ตัดต้นไม้แดงให้เป็นเสา หรือที่เรียกกันว่า “ต้นแดง” ขนาดใหญ่มาปลูกห่อโฮง โดยทาด้วยสีแดงตลอดต้นเสา จึงได้เรียกว่า “โฮงแดง” หลังจากที่สร้างหมู่บ้านแมดเสร็จประมาณ 15 ปี ปู่แก้วเจ้าโฮงแดงได้ป่วยกะทันหันจนถึงแก่อนิจกรรมและไม่ได้มีการแต่งตั้งผู้ใดเป็นเจ้าเมืองสืบต่อ และที่อยู่อาศัยของท่านจึงกลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เรียกว่า “ศาลเจ้าพ่อโฮงแดง” ต่อมาหลังจากที่เจ้าพ่อโฮงแดงเกิดนิจกรรม เป็นเวลา 30 ปี ได้มีชาวบ้านเพศหญิง ชื่อแม่ใหญ่ก้อน มีลักษณะอาการไม่สบายเป็นไข้สูงโดยไม่ทราบสาเหตุ จากความเชื่อของชาวบ้านเชื่อว่าภูติเข้าสิงร่าง (ชาวบ้านเรียกกันว่า “ผี

มาชุน”) หลังจากชาวบ้านทราบข่าวต่างมาเฝ้าดูอาการเป็นจำนวนมาก ในช่วงเดียวกันนั้นแม่ใหญ่ก่อนลุกขึ้นนั่ง พร้อมกับมีอาการร้องไห้ครวญคราง พร้อมกับบอกความประสงค์ของตนว่า “เอาเหล้ามาให้กูกิน กูคือหลวงเจ้าโฮงแดง กูมานี้มีความประสงค์อยากจะได้ควาย ควายโตเก่ากูตายไปแล้ว กูสิเอามาเป็นควายกู” เมื่อแม่ใหญ่ก่อนได้กล่าวคำข้างต้นขึ้นจึงสร้างความตกใจให้กับชาวบ้านที่มาเยี่ยมดูอาการชาวบ้านจึงจัดหาเหล้า บุหรี่ ซึ่งสอดใส่ด้วยพริกแห้งแทน ยาเส้น มีอาสนะมาให้หนึ่งนำผ้าแดงผูกที่ศีรษะ หลังจากนั้นจึงอาเจียนออกมาสามครั้งพร้อมกับหายจากการป่วยมาเป็นปกติเหมือนไม่มีอะไรเกิดขึ้น เมื่อมีเหตุการณ์ของแม่ใหญ่ก่อนเกิดขึ้นจึงเกิดแรงศรัทธาและความเชื่อที่มีต่อ “หลวงเจ้าโฮงแดง” และได้เกิดเป็นพิธีกรรมบวชควายหลวงเพื่อถวายแก่เจ้าพ่อโฮงแดงตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน

5.1.2 รูปแบบและองค์ประกอบงานบุญบวชควายหลวง การจัดงานบุญบวชควายหลวงสามารถแบ่งรูปแบบในการจัดงานบุญบวชควายหลวงได้ทั้งหมด 2 รูปแบบ ดังนี้ รูปแบบที่ 1 ตั้งแต่ปีพุทธศักราช 2369 - ปีพุทธศักราช 2539 เป็นการจัดงานบุญบวชควายหลวงตามความเชื่อของชาวบ้านในชุมชนบ้านแมต ซึ่งรูปแบบการจัดงานเป็นการจัดทำพิธีบวชควายหลวง โดยใช้ผู้เข้าพิธีบวชควายหลวงเพียงคนเดียวซึ่งต้องสืบเชื้อสายจากเครือญาติเท่านั้น รูปแบบที่ 2 ปีพุทธศักราช 2540 - ปีพุทธศักราช 2565 รูปแบบการจัดงานบุญบวชควายหลวงได้มีการเปลี่ยนรูปแบบการจัดงาน จากเดิมมีควายหลวงที่เป็นผู้ประกอบพิธีการฟ้อนอยู่เพียงคนเดียว เปลี่ยนมาเป็นการมีควายหลวงจำนวน 2 ตัวในการจัดทำพิธี เรียกว่า “ควายหลวงใหญ่และควายหลวงน้อย” เนื่องจากผู้สืบทอดการบวชควายหลวงได้ตระหนักถึงการสืบทอดให้กับชนรุ่นหลังหรือทายาทของตนในปัจจุบันนั้น หากไม่มีควายหลวงน้อยทำหน้าที่ช่วยในงานบุญบวชควายหลวงอาจทำให้ประเพณีและพิธีกรรมนี้สูญหายไป และองค์ประกอบในการจัดงานบุญบวชควายหลวงทั้งหมด 6 ด้าน โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1.2.1 ด้านพิธีกรรม โดยขั้นตอนของพิธีกรรมงานบุญบวชควายหลวงมีทั้งหมด 5 ขั้นตอน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้ ขั้นตอนที่ 1 การตักฤกษ์ยามของการจัดงานบุญบวชควายหลวง ซึ่งในงานบุญบวชควายหลวงนี้ได้กำหนดจัดงานในระหว่างวันศุกร์ เสาร์ อาทิตย์ ของเดือนหกหรือเดือนมิถุนายนของทุกปี จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า วันที่จัดงานมักจะเกิดขึ้นในช่วงขึ้นของเดือนมิถุนายนทุกๆ ปี ขั้นตอนที่ 2 การแบ่งหน้าที่ในงานบุญบวชควายหลวง สามารถแบ่งหน้าที่ได้ 4 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 กลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมควายหลวง ประกอบด้วย 1) เฒ่าจ้ำผู้นำทางพิธีกรรม 2) อุปัชฌาย์บวชควายหลวง 3) หัวหน้าคณะควายหลวง 4) ตุลาการบ้าน, กลุ่มที่ 2 ผู้เข้าบวชเป็นควายหลวง ประกอบด้วย 1) ควายหลวงน้อย 2) ควายหลวงใหญ่, กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้เข้าร่วมพิธีกรรม ประกอบด้วย 1) ผู้ถือเครื่องศาสตราวุธ 2) นักดนตรี, กลุ่มที่ 4 กลุ่มผู้มีส่วนร่วมในพิธีกรรมควายหลวง ประกอบด้วย 1) ผู้ชกมวย 2) แม่นางหว่า ขั้นตอนที่ 3 วันออกหาเชิงหาปัจจัยในการจัดงานบุญบวชควายหลวง คือ การออกเชิงหาปัจจัยในการจัดงานบุญบวชควายหลวงนี้ มีลักษณะการออกเชิงในรูปแบบชบวนแห่ โดยคณะควายหลวงจะทำการแห่รอบหมู่บ้านแมตและหมู่บ้านใกล้เคียง มีวัตถุประสงค์เพื่อบอกบุญให้กับชาวบ้านได้นำปัจจัยมาบริจาคให้กับควายหลวงน้อย ขั้นตอนที่ 4 วันรวมพิธีกรรมบุญบวชควายหลวง คือ วันที่มีการทำพิธีกรรมบุญบวชควายหลวงตามฤกษ์ยามดีและจะมีพิธีกรรมบวชควายหลวงใหญ่พร้อมกับการฟ้อนแห่รอบสถานที่สำคัญและรอบหมู่บ้านเพื่อเสริมความเป็นสิริมงคลแก่คนในชุมชน ขั้นตอนที่ 5 วันจุดบั้งไฟ คือวันที่คณะควายหลวงได้แห่นาคณะผ้าป่าสามัคคีเพื่อมาทอดผ้าป่าที่วัดบ้านแมต และเฒ่าจ้ำได้ถวายเครื่องบูชา เครื่องเซ่นไหว้พร้อมเอาบั้งไฟที่

จะจุดไปถวาย ณ ศาลเจ้าพ่อโฮงแดง เพื่อบอกกล่าวเจ้าพ่อโฮงแดงให้ปกป้องคุ้มครอง คณะควาย หลวงทุกคน และทำพิธีขอลาสิกขาให้กับควายหลวงเพื่อกลับไปใช้ชีวิตตามปกติ

5.1.2.2 ด้านการแต่งกาย การแต่งกายในงานบุญบวชควายหลวงจะแต่งกายตามบริบท หน้าที่และตามตำแหน่งของแต่ละบุคคลในคณะควายหลวง โดยการแต่งกายนี้เกิดจากการที่ชาวบ้าน ได้นำเครื่องแต่งกายที่มีอยู่ในชุมชนหรือที่สามารถผลิตได้เองในชุมชน เช่น เสื้อม่อฮ่อม กางขาก๊วย ผ้าขาวม้า ผ้าโสร่ง เป็นต้น มาประยุกต์ใช้ให้เข้าผู้ที่ได้รับมอบหมายให้ทำพิธีกรรมบวชควายหลวงอีก นัยยะ คือ การแต่งกายในลักษณะ ต่าง ๆ ที่แตกต่างกันสามารถทำให้แยกตำแหน่งหน้าที่ได้อย่าง ชัดเจนว่าบุคคลท่านใด ทำหน้าที่อะไรในการประกอบพิธีกรรมบุญบวชควายหลวง ซึ่งประกอบไปด้วย การแต่งกายของควายหลวงใหญ่และควายหลวงน้อย, การแต่งกายของตุลาการบ้าน, การแต่งกาย หัวหน้าควายหลวง, การแต่งกายของแม่ นางหว่า, การแต่งกายผู้ชักมวย และการแต่งกายของผู้แบก เสลียงอัญเชิญเจ้าพ่อโฮงแดง ซึ่งการแต่งกายทั้งหมดจะนิยมทาหน้าและตัวด้วยสีผสมอาหารสีดำและ ควายหลวงจะมีการทาลิปสติกสีแดงที่บริเวณตา

ภาพที่ 1 ควายหลวงใหญ่
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 2 ควายหลวงตัวสำรอง
ที่มา : ผู้วิจัย

5.1.2.3 ด้านอุปกรณ์ที่ใช้ในงานบุญบวชควายหลวง อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบใน พิธีกรรมงานบุญบวชควายหลวง สามารถแบ่งได้ 4 ประเภท คือ 1. เครื่องบูชา (ขันธ 5) ประกอบไป ด้วย ดอกไม้ขาว 5 คู่ , เทียน 5 คู่ , ธูป 5 คู่, คำหมาก 4 คำ, ยาสูบใบตอง 4 มวน 2. เครื่องศาสตรา รุช ประกอบไปด้วย มีด ดาบ หอก และ ปืน 3. เครื่องใช้พร้อมเสลียงอัญเชิญเจ้าพ่อโฮงแดง ประกอบ ไปด้วย เสลียง 1 อัน, หมอนสามเหลี่ยมหรือหมอนขิด จำนวน 1 ใบ, กาทมน้ำ 1 อัน, จานที่ใช้รอง เครื่องบูชา, รมสีดำ 1 คัน โดยกางรมไว้บนเสลียง, ลองเท้าตะ 1 คู่ และ 4. เครื่องเสียงทาย คือ บั้ง

ไฟ จำนวน 3 บั้ง และนำไปจุดถวายทั้ง 3 บั้งประกอบกับการทำพิธีกรรมงานบุญบวชควายหลวงเพื่อความเป็นสิริมงคล

ภาพที่ 3 ศาสตราวุธ
ที่มา : ผู้วิจัย

5.1.2.4 ด้านดนตรีที่ใช้ประกอบในงานบุญบวชควายหลวง ดนตรีที่ใช้ในงานบุญบวชควายหลวงใช้ดนตรีพื้นบ้านของชาวอีสานมีทั้งหมด 2 ชิ้น ได้แก่ กลองรำมะนา เป็นเครื่องกำกับจังหวะที่ซึงด้วยหนัง หุ่นกลองทำด้วยไม้ขนุนหรือไม้เนื้อแข็ง เช่น ก้ามปู หนังกลองใช้หนังวัวซึงด้วยเชือกไผ่ล่อนทำหน้าที่ดำเนินจังหวะในวงดนตรีพื้นบ้าน ขณะตีนิยมใช้มือเดียวตีเป็นเสียง “ปะ” ใช้ฝ่ามือตีลงบนหน้ากลองพร้อมกับกดไว้ตีเสียง “ตุ้ม” และฉาบ เป็นเครื่องประกอบจังหวะที่ทำด้วยโลหะ การจับฉาบมีลักษณะคือ มือขวาใช้หัวแม่มือและนิ้วชี้จับเชือกตรงส่วนที่ติดกับฉาบ มือซ้ายจับเหมือนมือขวา แต่อยู่ในลักษณะกำมือให้ฉาบวางบนมือซ้าย การตีให้หางฉาบมือซ้ายขึ้นและคว่ำมือขวาลง ตีประกบกันให้ฉาบเกิดการสั่นสะเทือน ซึ่งนักดนตรีทุกคนในคณะสามารถเล่นเครื่องดนตรีสลับกันได้

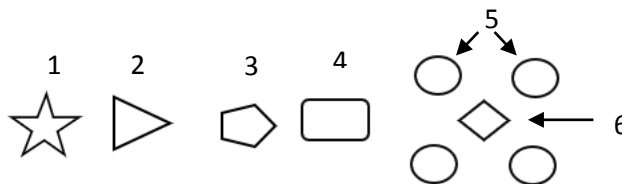
ภาพที่ 4 กลองรำมะนาอีสาน
ที่มา : ผู้วิจัย

5.1.2.5 ด้านสถานที่ที่ใช้ในการจัดงานบุญบวชควายหลวง สถานที่สำหรับการประกอบพิธีกรรมบวชควายหลวง ประกอบไปด้วย ศาลเจ้าพ่อโฮงแดงที่บริเวณดอน, ศาลเจ้าพ่อโฮงแดงที่ตั้งอยู่ภายในบริเวณวัด, บ้านหัวหน้าคณะควายหลวง และที่จุดบั้งไฟเป็นสถานที่เฒ่าจ้ำร่วมกับคณะควายหลวงทำพิธีอัญเชิญเสด็จเจ้าพ่อโฮงแดงไปประทับชมการจุดบั้งไฟถวาย และวัดบ้านแม้นั้นจะเป็นสถานที่จัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ

ภาพที่ 5 ศาลเจ้าพ่อโฮงแดง ณ บ้านแมต อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ
ที่มา : ผู้วิจัย

5.1.2.6 รูปแบบขบวน การจัดรูปแบบของการจัดขบวนในพิธีกรรมบวชควาย หลวงนั้น มีรูปแบบการจัดที่เป็นเอกลักษณ์ โดยนำเสนอผ่านกระบวนการจัดรูปแบบแถวประเภทแถว ตอนลึก โดยมีลักษณะของรูปแบบขบวนแห่ ซึ่งผู้ปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ในคณะควายหลวงจะเป็นส่วน หนึ่งในขบวน โดยเริ่มจากการจัดตั้งขบวนแห่ สามารถแบ่งรูปแบบจัดตามตำแหน่งการยืนในขบวนได้ ดังนี้ ตำแหน่งที่ 1 เป็นสัญลักษณ์แทนควายหลวง ซึ่งเป็นผู้นำคนแรกของขบวนแห่, ตำแหน่งที่ 2 เป็น สัญลักษณ์แทนหัวหน้าคณะควายหลวง, ตำแหน่งที่ 3 เป็นสัญลักษณ์แทนอุปฌาย์บวชควายหลวง, ตำแหน่งที่ 4 เป็นสัญลักษณ์แทนเสลี่ยงเจ้าพ่อโฮงแดง, ตำแหน่งที่ 5 เป็นสัญลักษณ์แทนแม่ นางหว่า, ตำแหน่งที่ 6 เป็นสัญลักษณ์แทนนักดนตรี ซึ่งรูปแบบการจัดขบวนแห่สามารถวิเคราะห์รูปแบบขบวนได้ ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 รูปแบบการจัดขบวนในงานบุญบวชควายหลวง
ที่มา : ผู้วิจัย

5.1.3 รูปแบบกระบวนพ็อนในงานบุญบวชควายหลวง บ้านแมต อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ การจัดงานบุญบวชควายหลวงสามารถแบ่งกระบวนพ็อนในงานบุญบวชควายหลวงได้ ทั้งหมด 2 รูปแบบ ดังนี้ 1) ลักษณะทิศทางในการพ็อนของควายหลวงในงานบุญบวชควายหลวง มีการกำหนดลักษณะของทิศทางที่ชัดเจนจำนวน 4 จุด และทิศทางพ็อนที่ไม่ได้กำหนดทิศทางว่าจะ ไปทางซ้าย ทางขวา ด้านหน้า และด้านหลัง ซึ่งทิศทางที่ไม่ได้กำหนดนี้จะเกิดขึ้นหลังจากการพ็อนไป ยัง 4 จุดก่อนหน้า ซึ่งในทิศทางพ็อนจะไม่ได้กำหนดว่าต้องเริ่มจากทิศทางใดก่อน ซึ่งลักษณะ ทิศทางของควายหลวงใหญ่และควายหลวงน้อยมีลักษณะเดียวกัน มีข้อแตกต่างเพียงควายสำรอง

ไม่ได้มีเรื่องของพิธีกรรมเข้ามามีเพียงการแข่งหาปัจจัยภายในหมู่บ้านและควายหลงใหญ่จะมีเรื่องของการทำพิธีกรรมการเริ่มจากสถานที่ทำความเคารพจึงจะได้ฟ้อนรอบหมู่บ้านเพื่อหาปัจจัยต่อไป 2. การวิเคราะห์กระบวนการฟ้อนที่ปรากฏในงานบุญบวชควายหลง กระบวนการฟ้อนที่ปรากฏอยู่ในงานบุญบวชควายหลง พบว่า กระบวนการฟ้อนของควายหลงจะแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้ รูปแบบที่ 1 ลักษณะกระบวนการฟ้อน “หากินหญ้า” ของควายหลงใหญ่ในงานบุญบวชควายหลง ปรากฏกระบวนการฟ้อนทั้งหมด จำนวน 16 ท่า และ รูปแบบที่ 2 ลักษณะกระบวนการฟ้อน “หากินหญ้า” ของควายหลงน้อยในงานบุญบวชควายหลง ปรากฏกระบวนการฟ้อนทั้งหมด จำนวน 10 ท่า โดยวิเคราะห์ตามลักษณะของสรีระร่างกายที่ประกอบไปด้วย ส่วนของศีรษะ ส่วนของไหล่ ส่วนของลำตัว ส่วนของมือ ส่วนของแขน ส่วนของขาและส่วนของเท้า รายละเอียดดังนี้ 1. ศีรษะ พบว่า มีลักษณะการเอียงศีรษะซ้าย-ขวา ก้มหน้า เงยหน้า หน้าตรง 2. ไหล่ พบว่า มีการกอดไหล่ซ้าย-ขวา ตีไหล่เข้า-ออก 3. แขน พบว่า มีการตั้งแขน การงอแขน การงอแขนตั้งฉาก การยกแขน 4. มือ พบว่า มีการตั้งวงนิ้วทั้ง 5 เรียงกัน การม้วนจะม้วนออก การกำมือ การแบมือ 5. ลำตัว พบว่า มีการเอียงไปด้านซ้าย การเอียงไปด้านขวา การโน้มตัวก้มตามธรรมชาติ ลำตัวตรง 6. เข่า พบว่า มีการงอเข่าย่อลง การยืดเข่าตั้งไปตามธรรมชาติ 7. เท้า พบว่า มีการยกเท้า การก้าวเท้าไปด้านหน้า การวางเท้าด้านหลัง การย่ำเท้า การวิ่ง การเดิน

6. อภิปรายผลการวิจัย

6.1 จากการดำเนินการวิจัยและการศึกษารูปแบบและกระบวนการฟ้อนในงานบุญบวชควายหลง พบว่า การศึกษารูปแบบและกระบวนการฟ้อนในงานบุญบวชควายหลงเป็นการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลตามหลักทฤษฎีเกี่ยวกับโครงสร้างวัฒนธรรมและหลักทฤษฎีที่เกี่ยวกับการเคลื่อนไหวร่างกายตามธรรมชาติ ซึ่งสามารถแบ่งประเด็นในการศึกษาได้ 3 ประเด็น ดังนี้

6.1.1 ประเด็นที่ 1 การศึกษาประวัติความเป็นมาของบุญบวชควายหลง พบว่า งานบุญบวชควายหลงเป็นงานประเพณีที่สืบทอดต่อกันมาตั้งแต่สมัยโบราณของชาวบ้านแมต อ.เชียงขวัญ จ.ร้อยเอ็ด งานบุญบวชควายหลงจะจัดขึ้นในช่วงบุญเดือนหกของทุกปี โดยชาวบ้านมีความเชื่อว่าการจัดงานบุญบวชควายหลงเป็นพิธีกรรมที่จัดขึ้นเพื่อถวายแก่เจ้าพ่อโฮงแดง สืบเนื่องมาจากเมื่อครั้งเกิดอนิจกรรม ได้มีชาวบ้านเพศหญิง ชื่อแม่ใหญ่ก้อน ซึ่งเป็นผู้ถูกเข้าสิงร่างตามความเชื่อของคนในชุมชน (ชาวบ้านเรียกกันว่า “ผีมาซุน”) มีลักษณะอาการไม่สบายเป็นไข้สูงโดยไม่ทราบสาเหตุ หลังจากชาวบ้านทราบข่าวต่างมาเฝ้าดูอาการเป็นจำนวนมาก ซึ่งต่อมาลักษณะอาการของผู้ที่ถูกสิงร่างตามความเชื่อของคนในชุมชนและมีการบอกกล่าวว่าตนคือ “หลงเจ้าโฮงแดง” และมีความประสงค์อยากได้ควายตัวใหม่มาเป็นบริวารของตนแทนตัวเก่าที่ตายไป จึงทำให้ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเป็นเจ้าพ่อโฮงแดงจริง และได้นำเหล้าและยาสูบมาถวายให้กับผู้ที่ถูกสิงร่างจึงเกิดอาการอาเจียนหลังจากนั้นจึงกลับมาใช้ชีวิตได้ปกติและหายจากอาการป่วย ซึ่งเหตุการณ์ข้างต้นจึงเป็นที่มาสำหรับการเกิดพิธีกรรมบวชควายหลงเพื่อถวายแก่เจ้าพ่อโฮงแดงตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน ตามความเชื่อของชาวบ้านนั้นเชื่อว่าหากมีการทำพิธีกรรมเพื่อบูชาเจ้าพ่อโฮงแดงจะทำให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข สอดคล้องกับงานวิจัยของกฤษณา กุลทรัพย์ศักดิ์ (2540) เรื่อง ประเพณีพิธีกรรมควายฮ้างของชาวอีสาน กล่าวถึงพิธีกรรมบวชควายฮ้างไว้ว่า ประเพณีพิธีกรรมควายฮ้างเป็นพิธีกรรมย่อยส่วนหนึ่งในงานประเพณีบุญบั้งไฟ หรือบุญเดือนหกของชาว

อีสาน ซึ่งเป็นการเตรียมทำนาในวิถีชีวิตชาวบ้าน พิธีกรรมนี้สะท้อนให้เห็นในด้านความเชื่อ ด้านอาชีพ ด้านศูนย์รวมจิตใจ ด้านนันทนาการในชุมชน และด้านบรรทัดฐานทางสังคม การทำพิธีกรรมควายฮ้ำเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจในการประกอบอาชีพทำนาของชาวบ้าน

6.1.2 ประเด็นที่ 2 รูปแบบและองค์ประกอบงานบุญบวชควายหลวง พบว่า รูปแบบของงานบุญบวชควายหลวงมีทั้งหมด 2 รูปแบบ ได้แก่ 1. รูปแบบในปีพุทธศักราช 2369 – ปีพุทธศักราช 2539 ซึ่งในพิธีกรรมบุญบวชควายหลวงจะมีผู้ที่เป็นควายหลวงเพียง 1 คน และดำเนินการทำพิธีกรรมทั้งหมดจนเสร็จสิ้นขบวนการประเพณีบุญบวชควายหลวง 2. รูปแบบในปีพุทธศักราช 2540 – ปีพุทธศักราช 2565 ในพิธีกรรมบุญบวชควายหลวงจะมีผู้ที่เป็นควายหลวงจำนวน 2 คน เรียกว่า “ควายหลวงใหญ่และควายหลวงน้อย” โดยแบ่งหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมคือ ควายหลวงน้อยทำหน้าที่ในการเซ็งหาปัจจัยก่อนวันจริง และควายหลวงใหญ่มีหน้าที่สำหรับการเข้าทำพิธีกรรมในงานวันจริงเท่านั้น สืบเนื่องมาจากผู้สืบทอดการบวชควายหลวงได้ตระหนักถึงการสืบทอดให้กับชนรุ่นหลังหรือทายาทของตนในปัจจุบันนั้น หากไม่มีควายหลวงน้อยทำหน้าที่ช่วยในงานบุญบวชควายหลวงอาจทำให้ประเพณีและพิธีกรรมนี้สูญหายไป เพราะส่วนใหญ่ผู้ที่ได้รับหน้าที่เป็นควายหลวงใหญ่แต่เดิมจะทำหน้าที่จวบจนอายุมากและร่างกายได้มีความชราภาพตามกาลเวลา เกรงว่าถ้าไม่มีควายหลวงน้อยอาจจะไม่มีการสืบทอดพิธีกรรมนี้ต่อไป ด้วยข้อกำหนดคุณสมบัติในเรื่องของการสืบทอดจะต้องเป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติเท่านั้น และองค์ประกอบของงานบุญบวชควายหลวงมีทั้งหมด 6 องค์ประกอบดังนี้

1) ด้านพิธีกรรม เป็นเรื่องของขั้นตอนในการจัดงานบุญบวชควายหลวง ซึ่งมีทั้งหมด 6 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 คือ การหาฤกษ์ยามสำหรับการจัดงาน ขั้นตอนที่ 2 คือ การแบ่งหน้าที่ในงานบุญบวชควายหลวง โดยมีกลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมควายหลวงบ้านแมต, ผู้เข้าบวชเป็นควายหลวง, กลุ่มผู้เข้าร่วมพิธีกรรม, กลุ่มผู้มีส่วนร่วมในพิธีกรรมควายหลวง ขั้นตอนที่ 3 วันออกหาเซ็งหาปัจจัยในการจัดงานบุญบวชควายหลวง คือลักษณะของการที่ควายหลวงน้อยทำการเซ็งหาปัจจัยรอบหมู่บ้านแมตและหมู่บ้านใกล้เคียงเพื่อให้ชาวบ้านได้ทำบุญร่วมกันก่อนวันงานจริง ขั้นตอนที่ 4 วันรวมพิธีกรรมบุญบวชควายหลวง คือ วันที่เกิดพิธีกรรมขึ้นจริงเพื่อบูชาให้กับเจ้าพ่อโฮงแดงตามความเชื่อของคนในชุมชนว่าหากมีการจัดพิธีกรรมขึ้นจะทำให้หมู่บ้านเกิดความอุดมสมบูรณ์และมีความสุข ขั้นตอนที่ 5 วันจุดบั้งไฟ คือ การบูชาเครื่องเซ่นไหว้พร้อมกับการจุดบั้งไฟถวายเจ้าพ่อโฮงแดง เพื่อให้เกิดความสิริมงคลแก่หมู่บ้านและคนในชุมชน และควายหลวงใหญ่ได้ลาสิกขา

2) ด้านการแต่งกาย การแต่งกายในงานบุญบวชควายหลวงจะแต่งกายตามบริบทหน้าที่และตามตำแหน่งของแต่ละบุคคลในคณะควายหลวง โดยการแต่งกายนี้เกิดจากการที่ชาวบ้านได้นำเครื่องแต่งกายที่มีอยู่ในชุมชนหรือที่สามารถผลิตได้เองในชุมชน เช่น เสื้อม่อฮ่อม กางขาก้วย ผ้าขาวม้า ผ้าโสร่ง เป็นต้น ซึ่งลักษณะของการแต่งกายจะแตกต่างกันเนื่องจากการแต่งกายจะต้องแต่งตามหน้าที่ของตนที่ได้รับโดยมีทั้งหมด 7 ลักษณะดังนี้ 1) การแต่งกายควายหลวงใหญ่ และควายหลวงน้อย 2) การแต่งกายตุลาการบ้าน 3) การแต่งกายอุปชฌาย์ผู้บวชควายหลวง 4) การแต่งกายหัวหน้าควายหลวง 5) การแต่งกายแม่ นางหว่า 6) การแต่งกายของผู้ชกมวย 7) การแต่งกายผู้แบกเสลี่ยงอัญเชิญเจ้าพ่อโฮงแดง

3) ด้านอุปกรณ์ที่ใช้ในงานบุญบวชควายหลวง อุปกรณ์ที่ใช้ในการประกอบในพิธีกรรมงานบุญบวชควายหลวงสามารถแบ่งได้ 4 ประเภท คือ (1) เครื่องบูชา (2) เครื่องศาสตราวุธ (3) เครื่องใช้พร้อมเสลี่ยงอัญเชิญเจ้าพ่อโฮงแดง และ (4) เครื่องเสี่ยงทนาย

4) ด้านดนตรีที่ใช้ประกอบในงานบุญบวชควายหลวง ดนตรีที่ใช้ในงานบุญบวชควายหลวงใช้ดนตรีพื้นบ้านของชาวอีสานมีทั้งหมด 2 ชั้น ได้แก่ กลองรำมะนาอีสาน และฉาบ ซึ่งนักดนตรีทุกคนในคณะสามารถเล่นเครื่องดนตรีสลับกันได้

5) ด้านสถานที่ที่ใช้ในการจัดงานบุญบวชควายหลวง สถานที่สำหรับการประกอบพิธีกรรมบวชควายหลวง มีทั้งหมด 5 ที่ ดังนี้ (1) ศาลเจ้าพ่อโฮงแดงที่บริเวณดอน (2) ศาลเจ้าพ่อโฮงแดงที่ตั้งอยู่ภายในบริเวณวัด (3) บ้านหัวหน้าคณะควายหลวง (4) บริเวณลานจุดบั้งไฟ (5) วัดบ้านแมด

6) รูปแบบขบวน การจัดรูปแบบของการจัดขบวนในพิธีกรรมบวชควายหลวงนั้นมีรูปแบบการจัดที่เป็นเอกลักษณ์ โดยนำเสนอผ่านกระบวนการจัดรูปแบบแถวประเภทแถวตอนลึก โดยมีลักษณะของรูปแบบขบวนแห่ ซึ่งผู้ปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ในคณะควายหลวงจะเป็นส่วนหนึ่งในขบวนแห่นั้นด้วย

ในลักษณะของรูปแบบและองค์ประกอบของงานบุญบวชควายหลวงนั้นจะเป็นลักษณะของการสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น และวิธีการทั้งการถ่ายทอดของควายหลวงหรือระบบขั้นตอนในการจัดงานล้วนเกิดจากการสืบทอดทางเครือญาติทั้งสิ้น โดยในบทบาทหน้าที่จะมีการกำหนดคุณสมบัติที่ชัดเจนคือ ผู้ที่จะทำหน้าที่ต่าง ๆ นั้นได้จะต้องเป็นผู้ที่เป็นเครือญาติเท่านั้นจึงจะเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมนี้ได้และเป็นผลให้เกิดพิธีกรรมบุญบวชควายหลวงที่มีทั้งจารีตประเพณีสืบทอดกันมาหลายเป็นวัฒนธรรมในชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเรื่อยมา ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีโครงสร้างวัฒนธรรมของโคลด เลวี-สโตรสส์ (Claude Lévi-Strauss) (1908-2009) พิริยะติศ มานิตย์ (2560) กล่าวว่า วัฒนธรรมเริ่มจากการที่ชนกลุ่มหนึ่งมีปฏิสัมพันธ์กับชนกลุ่มหนึ่ง ซึ่งภาษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างปฏิสัมพันธ์ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และทำให้วัฒนธรรมในวิถีชีวิตต่างๆ เกิดขึ้นมาตามลำดับ เริ่มรู้จักวางกฎเกณฑ์วิธีการที่อยู่ร่วมกันรวมไปถึงวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาทางสายเลือดให้เกิดขึ้นจากรุ่นสู่รุ่น ในเชิงโครงสร้างนั้นจึงกลายเป็นสื่อกลางที่ทำให้มนุษย์มีการแลกเปลี่ยนและการปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมของตน

6.1.3 ประเด็นที่ 3 รูปแบบกระบวนพ็อนในงานบุญบวชควายหลวง บ้านแมด อำเภอเชียงขวัญ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า การศึกษาแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) รูปแบบกระบวนพ็อน โดยกระบวนพ็อนที่เกิดขึ้นเป็นกระบวนพ็อนที่เกิดจากจิตใต้สำนึกของผู้ที่ปฏิบัติเป็นควายหลวงและเป็นกระบวนพ็อนที่เกิดจากการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่จะเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญแสดงให้เห็นถึงความ เป็นอัตลักษณ์ของพิธีกรรมบุญบวชควายหลวง ซึ่งทำให้รูปแบบเป็นรูปแบบของขบวนแห่และกระบวนพ็อนสามารถแสดงให้เห็นทิศทางในการพ็อนสำหรับควายหลวงน้อยและควายหลวงใหญ่ทั้งหมด 4 ทิศ และไม่ได้มีการกำหนดตายตัวในเรื่องของการเริ่มต้นจากทิศใด เนื่องจากพิธีกรรมนี้เป็น การพ็อนถวายและหาปัจจัยเปรียบเสมือนการหากินหญ้าของสัตว์ที่ถวายให้แก่เจ้าพ่อโฮงแดง สอดคล้องกับหลักการการแสดงนาฏศิลป์ปริทรรศน์ของสุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2547) เรื่อง การพ็อนรำในพิธีกรรม กล่าวไว้ว่า ในสังคมย่อมมีพิธีการต่าง ๆ ซึ่งมีความสัมพันธ์แตกต่างกันไป เช่น พิธีการต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง พิธีแกว่งเทวรูปที่เคารพประจำปีเพื่อความป็นสิริมงคล พิธีฉลองในงานสำคัญ เป็นต้น พิธีที่กล่าว

มานี้นิยมจัดให้มีการฟ้อนรำขึ้นใน 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ การฟ้อนรำเป็นรูปแบบขบวนแห่ไปตามทาง เช่น การรำพิธีเซ็งบั้งไฟขอฝน การฟ้อนรำขบวนแห่นาค และการฟ้อนรำบนเวที เช่น การรำอวยพรวันเกิด การรำเบิกโรงก่อนการแสดง เป็นต้น 2) กระบวนฟ้อนที่ปรากฏในงานบุญบวชควายหลวง พบว่า กระบวนฟ้อนของควายหลวงจะแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้ รูปแบบที่ 1 ลักษณะกระบวนฟ้อน “หากินหญ้า” ของควายหลวงน้อยในงานบุญบวชควายหลวง ปรากฏกระบวนฟ้อนทั้งหมด จำนวน 10 ท่า และ รูปแบบที่ 2 ลักษณะกระบวนฟ้อน “หากินหญ้า” ของควายหลวงใหญ่ในงานบุญบวชควายหลวง ปรากฏกระบวนฟ้อนทั้งหมด จำนวน 16 ท่า ซึ่งเป็นการเลียนแบบลักษณะอากัปภิกขัยของสัตว์ (ควาย) โดยสามารถวิเคราะห์ตามโครงสร้างสรีระร่างกายทั้งหมด 7 ส่วน ดังนี้ 1) ส่วนของศีรษะ พบว่า มีลักษณะการเอียงศีรษะซ้าย-ขวา ก้มหน้า เงยหน้า หน้าตรง 2) ส่วนของไหล่ พบว่า มีการกอดไหล่ซ้าย-ขวา ตีไหล่เข้า-ออก 3) ส่วนของแขน พบว่า มีการตั้งแขน การงอแขน การงอแขนตั้งฉาก การยกแขน 4) ส่วนของมือ พบว่า มีการตั้งข้อมือทั้ง 5 เรียงกัน การม้วนจะม้วนออก การกำมือ การแบมือ 5) ส่วนของลำตัว พบว่า มีการเอียงไปด้านซ้าย การเอียงไปด้านขวา การโน้มตัวก้มตามธรรมชาติลำตัวตรง 6) ส่วนของเข่า พบว่า มีการงอเข่าย่อลง การยืดเข่าตั้งไปตามธรรมชาติ 7) ส่วนของเท้า พบว่า มีการยกเท้า การก้าวเท้าไปด้านหน้า การวางเท้าด้านหลัง การย่อเท้า การวิ่ง การเดิน ซึ่งสอดคล้องกับ กิริยา เปรี๊สสาร (2560) กล่าวไว้ว่า ลักษณะการรำรำยที่ปรากฏในการประกอบพิธีกรรมปัญญาโลละมะมวด ว่ามีรูปแบบในการใช้วัยวะทุกส่วนของร่างกายประกอบเป็นโครงสร้างของท่ารำไม่ว่าจะเป็น การใช้ศีรษะมีการเอียงไปทางซ้าย – ขวาและการก้มศีรษะ การใช้ลำตัวที่มีการโน้ม ลำตัวไปด้านหน้า การเอนลำตัวไปด้านหลัง การเอียงลำตัวไปด้านซ้าย – ขวาและการเหวี่ยงลำตัว การใช้มือ – แขน มีรูปแบบการพนมมือ การจับมือ การสลัดจับ การม้วนมือ การตั้งข้อมือ การสอดสูง การสลัดมือ การแกว่งมือ - แขน การยก – ทิ้งไหล่ การกำมือและการตบมือ การใช้เท้า – ขา ไม่ว่าจะเป็นการก้าวเท้า การย่อเท้า การถอนเท้าก้าวข้าง การกระโดด การจรดปลายเท้า การยกเท้าและการตบเท้า ซึ่งเป็นการแสดงออกด้วยท่าทางธรรมชาติที่อยู่ในห่วง อารมณ์แห่งความพึงพอใจและเป็นการทำท่าทางอิสระไม่มีทำตายตัว

การศึกษารูปแบบและกระบวนฟ้อนในงานบุญบวชควายหลวง ผู้วิจัยมีความประสงค์ศึกษา และเก็บรวบรวมองค์ความรู้ในเรื่องของรูปแบบ ขั้นตอน และกระบวนฟ้อนที่ปรากฏอยู่ในประเพณีบุญบวชควายหลวงทั้งหมดเพื่อเป็นฐานข้อมูลให้ชนรุ่นหลังได้ทราบถึงประวัติความเป็นมาและองค์ประกอบในประเพณีบุญบวชควายหลวง ซึ่งประเพณีบุญบวชควายหลวง บ้านแมต ตำบลเชียงขวัญ อำเภอเชียงขวัญ จังหวัดร้อยเอ็ด ได้มีการสืบทอดและถ่ายทอดต่อกันมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งทำให้เห็นจารีตประเพณีพิธีกรรมบุญบวชควายหลวงที่ชัดเจนและเป็นเชิงประจักษ์มากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีกรรมบุญบวชควายหลวงของบ้านแมตยังเป็นที่เดียวในภาคอีสานที่มีการสืบทอดต่อกันมาจาสายเลือดและเครือญาติของตนเองเท่านั้น หากไม่มีการศึกษาและรวบรวมไว้ อาจทำให้องค์ความรู้ต่าง ๆ สูญหายไปตามกาลเวลา จึงทำให้ผู้วิจัยได้ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลให้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในชุมชนท้องถิ่นของชาวบ้านแมต ตำบลเชียงขวัญ อำเภอเชียงขวัญ จังหวัดร้อยเอ็ด และเพื่อเป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการต่อไป

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

7.1.1 ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องข้องควรมีนโยบายการอนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมการพ้อนในงานบุญบวชควายหลวง เพื่อให้ผู้ที่สนใจศึกษาสามารถนำมาศึกษาเพิ่มเติมได้และเพื่ออนุรักษ์กระบวนการสืบทอดและถ่ายทอดความรู้ไม่ให้หายไปกับกาลเวลาได้และเพื่ออนุรักษ์กระบวนการสืบทอดและถ่ายทอดความรู้ไม่ให้หายไปกับกาลเวลา

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

7.2.1 จาการศึกษาารูปแบบและกระบวนการพ้อนในงานบุญบวชควายหลวง ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับลักษณะของกระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ในพิธีกรรมบุญบวชควายหลวงตามลักษณะของบทบาทหน้าที่ในแต่ละตำแหน่งจัดทำเป็นรูปแบบลายลักษณ์อักษร

7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

7.3.1 ควรมีการศึกษากระบวนการพ้อนในพิธีกรรมบวชควายหลวงที่อำเภอเชียงขวัญที่เหลือ อาทิเช่น บ้านเชียง บ้านหม่ม บ้านไผ่ และบ้านห้วยหลิม อำเภอเชียงขวัญ จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อเป็นการเก็บองค์ความรู้ของกระบวนการพ้อนในพิธีกรรมบวชควายหลวงไม่ให้สูญหายไปจากภูมิปัญญาท้องถิ่น อันเป็นประเพณีวัฒนธรรมประจำอำเภอเชียงขวัญ จังหวัดร้อยเอ็ด

8. บรรณานุกรม

- กฤษณา กุลทรัพย์ศักดิ์. (2540). **ประเพณีบวชควายฮ้า ของชาวอีสาน**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- กীরติ เปาริสาร. (2560). **การวิเคราะห์องค์ประกอบและโครงสร้างทำรำในพิธีกรรมปัญญาไหลมะมวดในเขตอีสานใต้**. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.
- บัญชา อุตสาหกรรมย์. (2553). **การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องบุญบั้งไฟในประเพณีอีสานเชิงปรัชญาในวัฒนธรรมไทย**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- พิริยะดิศ มานิตย์. (2560). **ประวัติศาสตร์ความคิดฝรั่งเศส**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมจิตร พ่วงบุตร. (2531). **เพลงดนตรีพื้นบ้านและการละเล่นพื้นบ้านจังหวัดสุรินทร์**. กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์.
- สมชาย นิลอาธิ และคณะ. (2559). **บทความรับเชิญ ประเพณีบวชควายหลวง ในมิติมานุษยวิทยา**. มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สายทิพย์ นุกุลกิจ. (2533). **วรรณคดีเกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี**. กรุงเทพฯ : หจก.การพิมพ์พระนคร.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2547). **หลักการแสดงนาฏศิลป์ปริทรรศน์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรียา สมทุคบุตตี และคณะ. (2533). **สัญลักษณ์สำคัญในบุญบั้งไฟ การวิเคราะห์และตีความหมายมานุษยวิทยา**. ขอนแก่นมหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อำคา แสงงาม. (2537). **การเอ้บั้งไฟของชาวสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.